

”בַּטַח בַּה לֵב בְּעֵלְהָ וְשָׁלַל לֹא יִחְסֶר” – שְׂרָה – לַהֲיוֹת אִשָּׁה מַחֻלְלֵת

מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא פְּרַשְׁתַּי חַיֵּי שְׂרָה סִימֹן ד

זש"ה אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב)

זה אברהם שהיה מקונן על שרה מה כתיב למעלה מן הענין ותמת שרה וגו' התחיל אברהם לבכות עליה ולומר "אשת חיל מי ימצא בטח בה לב בעלה" אימתי? בשעה שאמר לה "אמרי נא אחותי את" גמלתה טוב ולא רע כל ימי חייה, דרשה צמר ופשתים בין יצחק לישמעאל שאמרה גרש האמה הזאת ואת בנה, היתה כאניות סוחר ותוקח האשה בית פרעה ועוד וישלח אבימלך, ותקם בעוד לילה אימתי וישכם אברהם בבקר, זממה שדה ותקחהו זממה ונטלה שדה המכפלה ושם נקברה שנאמר ואחרי כן קבר אברהם את שרה, חגרה בעוז מתניה אימתי כשבאו המלאכים שנאמר וימהר אברהם האהלה אל שרה וגו', טעמה כי טוב סחרה כשבאו עליהם המלכים דכתיב ויחלק עליהם לילה, ידיה שלחה בכשור שהיתה נותנת מאכל לעוברים ושבים, כפה פרשה לעני שהיתה נותנת צדקות ומלבשת ערומים, לא תירא לביתה משלג מגיהנם, למה? כי כל ביתה לבוש שנים, שנים-שבת ומילה

ישעיהו פרק נא, א-ב

שָׁמְעוּ אֵלַי רְדֹפֵי צֶדֶק מִבְּקֹשֵׁי ה' הַבִּיטוּ אֶל צוֹר חֲצַבְתֶּם וְאֶל מְקַבְּת בּוֹר נִקְרְתֶם :
הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אָבִיכֶם וְאֶל שְׂרָה תְּחוּלְלַכֶם כִּי אֶחָד קָרָאתִיו וְאַבְרָכְהוּ וְאַרְבְּהוּ :

רש"י : תחוללכם - אשר תלד אתכם :

רד"ק : תחוללכם - תחולל אתכם, ותחולל עתיד במקום עבר כאלו אמר חוללה אתכם,....אמר הביטו אליהם ולכו בדרכיהם וראו מה עשיתי להם :

מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא פְּרַשְׁתַּי חַיֵּי שְׂרָה סִימֹן ד

רבות בנות עשו חיל אלו העכו"ם ואת עלית על כלנה שנאמר (ישעיה נא) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם

מִדְרַשׁ מִשְׁלֵי פְּרַשָּׁה לֹא

בטח בה לב בעלה. זו שרה אמנו.

בראשית פרק כא, ה-כא

וְאַבְרָהָם בֶּן מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנֹו :
וְתֹאמַר שְׂרָה : צָחֵק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשְּׁמֵעַ יִצְחָק לִי :
וְתֹאמַר : מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הִינִי קָה בָּנִים שְׂרָה כִּי יִלְדֵתִי בֶן לְיִצְחָק :
וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד
וַיִּגְמַל

וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֵל אֶת יִצְחָק :

וְתֹרָא שְׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יִלְדָה לְאַבְרָהָם - מִצְחָק :

וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם : גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ

כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי

עַם יִצְחָק :

וַיַּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנֹו :

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם : אֵל יַרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנְּעָר וְעַל אִמָּתֶךָ

כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֱלֹהִים שְׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ

כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע :

וְגַם אֶת בֶּן הָאִמָּה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי זֶרַעֶךָ הוּא :

וַיִּשְׂכֶם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר

וַיִּקַּח לָחֶם וְחִמְת מִיִּם וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר

שָׁם עַל שְׂכָמָהּ וְאֶת הַיֶּלֶד

וַיִּשְׁלַחָהּ

וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע בְּמִדְבָּר בְּאֶר שְׁבַע :

מלבי"ם

אמר אם תראה פעל ועסק מן הנער, ולא ידעת להכיר באיזה אופן פעל זאת, ורוצה אתה ג"כ לידע מזה מהות הנער וענינו לעתיד, תוכל להכיר זה ע"י תכונותיו ומדותיו, למשל משה הרג את המצרי ואמר לרשע למה תכה רעך, ועדיין לא נודע אם עשה זאת מאהבת הצדק והיושר או מתכונת הנקמה והגאווה וכדומה, הקדים שם לספר מעלליו ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, שזה מעלליו ותכונותיו הנפשיים, שלא לבש גאה וגאון בהיותו בחצר המלך, רק יצא אל אחיו, והיה כאחד מהם, וראה והשתתף בסבלותם, שזה מורה ענותו ורחמנותו וטובו, ונודע כי המשפט שעשה בהמצרי היה מצד ישרו ואהבת צדק....

משלי פרק כב, ו

חֲנֹף לְנַעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי יִזְקֶינָה לֹא יִסוּר מִמֶּנָּה :

משלי פרק כ, יא

גַם בְּמַעֲלָלָיו יִתְנַכֵּר נַעַר אִם דָּן וְאִם יִשָּׁר פְּעָלוֹ :

אלשיך

הלא כמו זר נחשב שתבקש שרה לגרש אותה ואת בנה, לבל יירש בנה את אברהם עם יצחק, והלא היה אפשר לתקן שיתן את כל אשר לו ליצחק מעתה כאשר עשה אחר כך, ולא כלה גרש יגרש אותו ואת אמו על הירושה. ועוד כי אשה כמוה לא תעשה עיקר מטובות העולם הזה, כי לא ירעיב ה' נפש צדיק, אם יירש ישמעאל עמו. ועוד איה איפה רחמיה לגרש גם שניהם על נקלה. ועוד אומרו וירע הדבר כו', כי אומרו על אודות בנו הוא מיותר, ואם הוא לומר שלא הרע לו על אמתו כי אם על אודות בנו, הנה טוב היה שלא לאומרו, כי מה בצע להודיע כי לא ריחם על שוכבת חיקו. ועוד אומרו יתברך אל ירע בעיניך וכו' כי אומרו כל אשר תאמר כו' הוא מיותר כי הוא בכלל הקודם. ואין לומר כי בא לומר על כל אשר תאמר זולת ענין זה, כי הרי אחר כך הוא נותן טעם ואומר כי ביצחק כו', ואין זה רק על ענין הכתוב. וגם נשים לב אל אומרו מלת **כל** בלי רבוי דברים, כי אם ענין אחד. וגם על ה' יפלא, **האם לבל יירש עם יצחק, יצוה לשלח אותו ואת אמו!?**

תוספתא מסכת סוטה פרק ו הלכה ו

אמר רבי שמעון בן יוחאי : ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ודברי נראין מדבריו דרש **רבי עקיבא** ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק אין צחוק האמור כאן אלא **עבודה זרה** שני וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק **מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל שהיה בונה במסין וצד חגבים ומעלה ומקטיר לעבדה זרה** **רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אין שחוק האמור כאן אלא גלוי עריות** שנאמר בא אלי העבד העברי וגומר מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל מכבש את הגנות ומענה את הנשים **רבי ישמעאל אומר אין לשון צחוק אלא שפיכות דמים** שני ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים ויצחקו לפנינו ויקומו ויעברו במספר ויחזיקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדיו מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל נוטל קשת וחצים ומזרק כלפי יצחק שני כמתלהל היורה זיקים וגומר כן איש רמה וגומר **ואני אומר חס ושלום שהיה בביתו של אותו צדיק ההוא כך**, אפשר למי שנאמי' עליו כי ידעתיו למען אשר יצוה וגומר יהא בביתו עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים !? אלא אין צחוק האמור כאן **אלא לענין ירושה**, שכשנולד אבינו יצחק לאברהם אבינו היו הכל שמחין ואומרין נולד בן לאברהם נולד בן לאברהם נוחל את העולם ונוטל שני חלקים והיה **ישמעאל מצחק בדעתו ואומר אל תהו שוטים אל תהו שוטים אני בכור ואני נוטל שני חלקין שמתשובת הדבר אתה למד כי לא יירש בן האמה וגומי** **ורואה אני את דברי מדברי רבי עקיבא**

שפת אמת בראשית פרשת וירא

בענין שמו של יצחק על שם הצחוק שמעתי מפי מו"ז ז"ל שכמו שנאמר על הרשע מצחק בע"ז וגו' וש"ד. והיינו שעוונות חמורים כשחוק בעיניו כמ"ש שחוק לכסיל ע' זמה. כן להיפוך בהצדיק יצחק אבינו ע"ה הי' כל תחבולת היצה"ר כשחוק מה שלאדם אחר הר גבוה כי הי' איש קדוש מרחם עכ"ד. ויתכן לומר כי אם שיצחק הי' לו מדת היראה והפחד יוכל להיות שלא הי' ניכר על פניו רק שמחה וחדוה כי באמת אין מי שישמח בעולם רק מי שהוא ירא ה' לאמתו ואין לו שום פחד אחר. מה גם אם הוא בן חורין מיצה"ר כיצחק שהי' מוכן לעולה לפני ה' רק שגזר ה' אל תשלח ידך אבל הי' מוכן לזה. והוא שמחה לצדיק יותר משמחת הרשע בהבלי עולם. ויתכן לומר שישמעאל רצה להדמות אליו בבחי' השמחה. **אבל שרה הנביאה ידעה להפריש שלשמחה זו מה עושה**. לכן אמרה לא יירש עם בני עם יצחק שידעו שירש שלהם מוכן להיות מלא שמחה שע"ש זה קרא שמו יצחק :

רד"ק

והיה רע בעיניו שיגרשהו מביתו, **ולא גער באשתו מפני שלום הבית**, כמו שכתבנו בדבר הגר, והיה מצטער על הדבר, והיה סובל מריבת אשתו עד שבא אליו הדבור :

רשב"ם : יקרא לך זרע - בריתי שהקימותי לזרעך **לתת להם את ארץ כנען** כדכתי' כי גר יהיה זרעך וגו', על יצחק הבטחתיך :

מסכת סוכה דף נו עמוד ב

מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה, והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יוונים. כשנכנסו יוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח, ואמרה : לוקוס לוקוס, עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק! וכשמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה, וסתמו את חלונה.

ויש אומרים : משמרתו שוהה לבא, ונכנס ישבב אחיו

עמו, ושימש תחתיו.

....אלא למאן דאמר מרים בת בילגה שהמירה דתה, **משום ברתיא**

קנסינן ליה לדידיה ?

אמר אביי : אין, כדאמרי אינשי : שותא דינוקא בשוקא, או דאבוה או דאימיה.

מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א

ואמר רב : כל ההולך בעצת אשתו ונפל בגיהנם, שנאמר [מלכים א' כ"א] רק לא היה כאחאב וגו'.

אמר ליה רב פפא לאביי : והא אמרי אינשי : איתתך גוצא גחין ותלחוש לה?

לא קשיא,

הא - במילי דעלמא, והא - במילי דביתא.

לישנא אחרינא :

הא - במילי דשמיא, והא - במילי דעלמא.

רש"ר הירש בראשית פרק טז פסוק יד

כל ההוגים והפילוסופים הערביים עמלו בפיתוחם למען האנושות; הם הם תמצית אוצר הרעיונות של האומה הערבית. ובכלל: הסיפור על ייסוד האומה הישמעאלית כולל את כל יסודות האופי הישמעאלי, שיצא אחר כך מן הכח אל הפעל. החושניות של חס, אהבת הדרור של הגר, רוחו של אברהם - אלה הם חוטי היסוד שמהם נארג האופי הלאומי הערבי. העם הערבי שיוולד לאברהם והגר הוא יהודי באורח חד - צדדי. אנחנו, העם היהודי, קיבלנו מידי ה' תפקיד כפול:

(א) אמונה: ערכים רוחניים, שעלינו לקלוט בלבנו, ובהם תפתח רוחנו.

(ב) מצוה: עיצוב כל החיים על פי הערכים האלה - בהתאמה עם רצון ה'.

מהבחינה האחת, הרוחנית, יש חשיבות יתרה לעם הערבי: הוא פיתח בחריפות את רעיון האל, שבא לו מידי אברהם. צא וראה, עד היכן הדברים מגיעים: רעיונות אחדות ה' של הפילוסופים היהודיים - במידה שפותחו באורח פילוסופי - מושגות ברובם על עבודתם הרוחנית של הוגי דעות ערביים. הם זכו לאמונה - אך לא זכו למצוות.

אין דיו לאדם, שיש לו רעיונות על אחדות ה'; אל מצות "שמע" יש להוסיף את מצות "ואהבת" - את ההכנעה המעשית של כל הכוחות והשאיפות "בכל לב, נפש ומאד". ולכך - אין דיו לאדם שאברהם הוא אביו, אם שרה איננו אמו. אנחנו העם,

ששם אברהם נקרא עליו; ואין תפקידנו מצטמצם בכך, שהננו מבושרי - אחדות - ה' באורח תיאולוגי - פילוסופי, אלא תפקידנו: "לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". ולשם כך יש צורך בשעבוד כל הכוחות - ובראש ובראשונה היצרים

והכוחות הגשמיים - הוה אומר: בקדושת הגוף. רק המקדש את גופו, זכאי להיקרא יהודי. ישמעאל ירש מאברהם את קדושת הרוח; אך לא ירש משרה את קדושת הגוף. במקום שאשה מישראל יולדת, מיניקה ומחנכת את בניה, שם מתקדש הגוף בשורשו. משום כך נכתב הסיפור על הגר ושרה - בין ברית בין הבתרים לבין ברית מילה.

רש"ר הירש בראשית פרק כא

כאן בא תאור אופיו של ישמעאל, שבו שלובות שתי תכונות: הוא היה בנה של אם ממשפחת חס, ונועד להיולד לאברהם. שרה - הן היא יזמה את דבר לידתו - קיוותה שיעלה בידה, בדרך ההשפעה המחנכת, להכניע את תכונת - חס כליל תחת רוחו של בית אברהם. תקוותה היתה שכבעלת הבית תצליח להחניק כליל את השפעתה של הגר. כבר סופר לנו למעלה, כיצד נכזבה תקוותה. ניסינו שם לרמוז, כיצד נשתמרו שתי התכונות גם יחד בזרעו של ישמעאל (עיי' לעיל טז, יד). שרה ראתה את הניגוד הזה כשהוא עולה כבר באפיו של ישמעאל. מרעיונותיו הנשגבים של אברהם הוא קלט רק מדה זעומה, שהספיקה לו כדי לבזותם ולשים אותם ללעג. דבר שהעולם קידם אותו ב"צחוק", שבו עלה רק רמז דק של לעג - עליו היה ישמעאל מצחק במלוא פיו. לפיכך לא היה מסוגל כלל ועיקר לקבל את ירושתו של אברהם בשיתוף עם יצחק.

מסכת ברכות דף י עמוד ב

"ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא" אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מכאן, שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש

עין איה ברכות א פרק ראשון קמז

הנה נא ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא וגו' אריב"ח מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש. דומה לזה אמרו בנדה שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מן האיש. והכונה כי יש הכרה ובינה טבעית דומה להכרת החוש ויש הכרה שכלית שבאה ע"י לימוד ונסיון. ולפי המנהג הטבעי הוא, שמי שיש ביד כשרונו לעלות למעלה שכלית, מתחלשת בו ההכרה הטבעית הבאה מהשכל הטבעי. ומצינו כמה הכרות לבע"ח, מכירים בהכרתם הפנימית רברים שקשה לאדם להשיגם כ"א ע"י לימוד והרגל. וכן מצינו האומות הפראיות, שאינן מלומדות בתרבות וחכמה, יש להן כשרונות טבעיים חדים יותר מהעמים המלומדים, כי השכל המלומד מקפח את השכל הטבעי. וזהו מחסד ד' על יצוריו, שהראוי להשתמש במעלה יותר גבוהה לא תעלה בידו לסמוך על מעלה נמוכה, כדי שגם ההכרח ימריצהו לקנות שלמות יותר. ע"כ האשה שאינה עומדת לפי תעודתה לקנות דעת הרבה ע"י לימוד, ותכליתה להשלמת סידור העולם לעשות בחפץ כפי, ואין חכמה לאשה אלא בפלך, ע"כ יש בה בינה יתירה טבעית בהכרה פנימית יותר מן האיש, ומפני זה היא מכרת באורחין יותר מן האיש.

כי האיש יוכל להכיר ערך האיש שרוצה לדעת תכונתו רק ע"י התבוננות רבה ואורך הזמן. אבל את האורח הבא לזמן קצר, לא יוכל להכירו בשכל הנסיוני. אבל האשה בהכרתה הפנימית, הקרובה להכרה טבעית, היא תכיר את האורחין. וההכרה הטבעית היא לרוב מאומתת מאד גם אחרי הדרישה השכלית, כאשר ביארו חכמי לב.